

دانشگاه الزهرا

دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

موضوع:

بررسی و تحقیق در مورد چگونگی موثر بودن نقش مناطق آزاد کشورمان ایران در توسعه

اقتصادی غیر نفتی

استاد راهنما: آقای دکتر سید جواد پور مقیم

استاد مشاور: خانم دکتر زهرا افشاری

نگارنده: الهه ملایری آشتیانی

شهریور ۱۳۷۶

چکیده:

در سه دهه گذشته بسیاری از کشورهای در حال توسعه واقع در آسیا و آمریکای لاتین اقدام به ایجاد مناطق پردازش صادرات و یا مناطق آزاد تجاری کرده اند. بسیاری از کارشناسان اقتصادی بر این عقیده هستند که این مناطق امکانات جدیدی برای افزایش صادرات کشور فراهم می آورند، امکان ایجاد شغل را گسترش می دهند و موجب افزایش درآمدهای ارزی و درآمد ملی کشور می شوند. ولی شواهد و اطلاعات موجود نشان می دهد که برخی از کشورها نظیر چین و کره جنوبی و موریس در ایجاد این نوع مناطق موفق بوده اند و تعداد قابل ملاحظه ای از این کشورها - از جمله کشور خودمان ایران - از ایجاد مناطق پردازش صادرات و مناطق آزاد تجاری بهره مورد انتظار را کسب نکرده اند. بررسی های مختلف درباره کشورهای موفق حاکی از این واقعیت است که موفقیت این کشورها عمدتاً

ناشی از ایجاد زیربناهای لازم، فراهم کردن شرایط مناسب برای سرمایه گذاری و جذب سرمایه گذاری های مستقیم خارجی و اعمال سیاست های کلان اقتصادی و ارزی متناسب با مناطق پردازش صادرات بوده است. در واقع دیگر کشورها، به عنوان مثال کشور ما ایران، نیز می توانند از ایجاد این نوع مناطق بهره لازم را کسب نمایند، اگر از تجربیات کشورهای موفق در این زمینه استفاده نمایند و متناسب با شرایط خاص مناطق آزاد خود - نظیر قشم، کیش و چابهار - آن تجربیات را اعمال نمایند.

فهرست مطالب

مقدمه

کلیات

۱- تعریف موضوع

۲- هدف

۳- اهمیت موضوع

۴- فرضیات تحقیق

۵- روش تحقیق

۶- نمونه گیری تحقیق

۷- قلمرو تحقیق

فصل اول - دیدگاه های نظری حاکم بر ایجاد مناطق پردازش صادرات

مقدمه

۱-۱ آدام اسمیت

۱-۲ دیوید دیکاردو و تئوری هزینه نسبی

۱-۳ جان استوارت میل و مزیت نسبی

۱-۴ تئوری مدرن تجارت

۱-۵ تئوری سنتی تجارت بین الملل و تجارت بین صنعت

۱-۶ استراتژی های جایگزینی واردات و توسعه صادرات

منابع فصل اول

فصل دوم - تعریف، تاریخچه و اهداف مناطق آزاد در جهان

۲-۱ انواع مناطق آزاد

۲-۲ تعریف مناطق پردازش صادرات

۲-۳ تاریخچه ایجاد مناطق آزاد

۲-۴ اهداف ایجاد مناطق آزاد

منابع دوم

فصل سوم - تجربه برخی از کشورهای در حال توسعه در زمینه ایجاد مناطق پردازش صادرات

مقدمه

۳-۱ کره جنوبی

۳-۱-۱ انگیزه های اعطایی به سرمایه گذاران خارجی

۳-۱-۲ منطقه پردازش صادرات ماسان

۳-۱-۳ منطقه پردازش صادرات ایری

۳-۲-۴ خلاصه و نتیجه گیری

۳-۲ چین

۳-۲-۱ انگیزه های اعطایی

۳-۲-۲ منطقه ویژه اقتصادی شن زن

۳-۲-۳ منطقه ویژه اقتصادی زوهای

۳-۲-۴ منطقه ویژه اقتصادی زیامن

۳-۲-۵ منطقه ویژه اقتصادی شانتو

۳-۲-۶ منطقه ویژه اقتصادی هانیان

۳-۲-۷ منطقه ویژه اقتصادی پودونگ

۳-۲-۸ خلاصه و نتیجه گیری

۳-۳ هندوستان

۳-۳-۱ انگیزه های اعطاب در مناطق پردازش صادرات

۳-۳-۲ منطقه پردازش صادرات کاندلا

۳-۳-۳ منطقه پردازش صادرات سانتاکروز (الکترونیک)

۳-۳-۴ منطقه پردازش صادرات کوچین

۳-۳-۵ منطقه پردازش صادرات فالتا

۳-۳-۶ منطقه پردازش صادرات نویدا

۳-۳-۷ منطقه پردازش صادرات مدرس

۳-۳-۸ خلاصه و نتیجه گیری

۳-۴ موریس

۳-۴-۱ تسهیلات و انگیزه های اعطایی در منطقه پردازش صادرات موریس

۳-۴-۲ عملکرد منطقه پردازش صادرات موریس

۳-۴-۳ نتیجه گیری

۳-۵ نتیجه گیری کلی

منابع فصل سوم

فصل چهارم - مروری بر روند صادرات کشور و علل ایجاد مناطق آزاد

۴-۱ چگونگی ترکیب صادرات کشور

۴-۲ استراتژی های توسعه صنعتی در ایران

۴-۲-۱ سیاست های توسعه صنعتی ایران در سالهای پیش از انقلاب

۴-۲-۲ دوره پس از انقلاب اسلامی

منابع فصل چهارم

فصل پنجم - چگونگی وضعیت و عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران

مقدمه

۵-۱ منطقه آزاد تجاری - صنعتی کیش

۵-۱-۱ موقعیت جغرافیایی و ساختار طبیعی جزیره کیش

۵-۱-۲ ویژگی های انسان و جمعیت

۵-۱-۳ سابقه تاریخی

۵-۱-۴ وضعیت امکانات و تسهیلات زیربنایی در کیش

۵-۱-۵ وضعیت بودجه سازمان منطقه آزاد کیش

۵-۱-۶ طرح جامعه کیش

۵-۱-۷ اهداف ایجاد منطقه آزاد کیش

۵-۱-۸ چگونگی عملکرد منطقه آزاد کیش

۵-۲ منطقه آزاد تجاری - صنعتی قشم

۵-۲-۱ موقعیت جغرافیایی و طبیعی

۵-۲-۲ جمعیت و اشتغال

۵-۲-۳ تاریخچه تحولات اساسی در قشم

۵-۲-۴ اهداف منطقه آزاد قشم

۵-۲-۵ طرح جامع قشم

۵-۲-۶ وضعیت بودجه سازمان منطقه آزاد قشم (درآمدها و هزینه ها)

۵-۲-۷ بررسی وضعیت امکانات و عوامل زیربنایی قشم

۵-۲-۸ چگونگی عملکرد منطقه آزاد تجاری - صنعتی قشم

۵-۳ منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار

۵-۳-۱ موقعیت جغرافیایی

۵-۳-۲ جمعیت و اشتغال

۵-۳-۳ تاریخچه تاسیس منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار

۵-۳-۴ مزیت های نسبی و امکانات بالقوه منطقه

۵-۳-۵ بررسی وضعیت امکانات و تسهیلات زیربنایی

۵-۳-۶ اهداف منطقه آزاد تجاری - صنعتی چابهار

۵-۳-۷ وضعیت درآمدها و هزینه های منطقه آزاد چابهار

۵-۳-۸ وضعیت عملکرد منطق آزاد چابهار در مرحله اول راه اندازی (۷۵ - ۱۳۷۱)

۵-۳-۹ مشکلات منطقه آزاد چابهار

۵-۴ نتیجه گیری

منابع فصل پنجم

فصل ششم - روش تحقیق و تجزیه و تحلیل اطلاعات

مقدمه

۶-۱ آزمون فرضیات

۶-۱-۱ تحلیل پرسشنامه

۶-۲ تجزیه و تحلیل اطلاعات

منابع فصل ششم

فصل هفتم - مقایسه عملکرد مناطق آزاد ایران با مناطق آزاد کشورهای چین، کره جنوبی، هند

و موريس و ارائه پیشنهادات

مقدمه

۷-۱ مقایسه عملکرد مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران با کشورهای موفق دیگر

۷-۱-۱ اعطای انگیزه های مناسب به سرمایه گذاران خارجی

۷-۱-۲ تسهیلات و امکانات زیربنایی

۷-۱-۳ جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی

۷-۱-۴ گسترش صادرات

۷-۱-۵ اشتغال

۷-۱-۶ نتیجه گیری

۷-۲ پیشنهادات

منابع فصل هفتم

ضمائم

فهرست

فهرست جداول

شماره عنوان

۲-۱- ارزش صادرات و واردات کالا توسط کشور های در حال توسعه منتخب, ۱۹۹۵

۳-۱- مساحت زمین های قابل استفاده در مناطق آزاد کره, دسامبر ۱۹۹۵

۳-۲- تسهیلات در مناطق آزاد کره جنوبی (دسامبر ۱۹۹۵)

- ۳-۳- تعداد مؤسسات و میزان سرمایه گذاری سالانه در مناطق پردازش صادرات کره جنوبی، به تفکیک صنعت (ماسان و کره)
- ۳-۴- سرمایه گذاری انجام شده در دو منطقه آزاد ماسان و ایری در سال ۱۹۹۵ به تفکیک کشور سرمایه گذار و صنعت
- ۳-۵- ملیت و تعداد مؤسسات سرمایه گذاری در مناطق پردازش صادرات کره جنوبی، دسامبر ۱۹۹۵
- ۳-۶- میزان سرمایه گذاری سالانه در مناطق پردازش صادرات کره جنوبی (ماسان و ایری)، ۹۵- ۱۹۷۰
- ۳-۷- ماسان: صادرات به تفکیک کشورهای مقصد، (۸۶-۱۹۷۸)
- ۳-۸- ارزش صادرات کشور و مناطق پردازش صادرات ماسان و ایری، ۱۹۷۱-۱۹۹۵
- ۳-۹- صادرات و واردات مناطق پردازش صادرات کره جنوبی (ماسان و ایری)، ۹۵-۱۹۷۱
- ۳-۱۰- تعداد مؤسسات و میزان سرمایه گذاری و اشتغال در مناطق پردازش صادرات کره جنوبی (ماسان و ایری) ۹۵--۱۹۷۰
- ۳-۱۱- صادرات و واردات و سرمایه گذاری خارجی در چین و پنج منطقه ویژه اقتصادی آن ۱۹۹۰
- ۳-۱۲- عملکرد اقتصادی منطقه شن زن چین، ۸۸-۱۹۷۹
- ۳-۱۳- عملکرد پنج منطقه ویژه اقتصادی چین، سالهای ۹۵ و ۱۹۹۴
- ۳-۱۴- شاخص های اساسی مناطق ویژه اقتصادی و شهرهای باز ساحلی چین، سال ۱۹۹۱
- ۳-۱۵- ارزش سرمایه گذاری خارجی در مناطق ویژه اقتصادی چین، (۱۹۹۱-۱۹۸۵)
- ۳-۱۶- حجم سرمایه گذاری مستقیم خارجی و نسبت ورود سرمایه گذاری مستقیم خارجی به کل سرمایه گذاری ثابت ناخالص داخلی چین، ۱۹۹۵-۱۹۹۸

۱۷-۳- میزان اشتغال و تعداد موسسات فعال در مناطق پردازش هندوستان "به تفکیک منطقه
" ۱۹۹۲ و ۱۹۸۹

۱۸-۳- ارزش صادرات مناطق پردازش هندوستان "به تفکیک منطقه " ۹۳-۱۹۸۶

۱۹-۳- میزان سرمایه گذاری در مناطق پردازش صادرات هند, سال ۱۹۹۱

۲۰-۳- تعداد بنگاهها و اشتغال در منطقه پردازش صادرات موريس, به تفکیک صنعت, ۹۴-

۱۹۸۲

۲۱-۳- کشورهای مقصد صادرات مناطق پردازش صادرات موريس, سالهای ۹۵-۱۹۸۸

۲۲-۳- مبادلات منطقه پردازش صادرات موريس به تفکیک کالا, (۹۳-۱۹۷۶)

۲۳-۳- صادرات و واردات کالاهای اساسی توسط منطقه پردازش صادرات موريس, ۹۵-۱۹۸۹

۱-۴- ارزش صادرات غیرنفتی ایران به تفکیک صنعتی و غیر صنعتی, ۷۴-۱۳۵۰

۲-۴- مبادلات ایران در سالهای ۷۴-۱۳۵۰

۱-۵- عملکرد درآمدهای عملیاتی, هزینه های عمرانی و هزینه های جاری مناطق آزاد کشور

۷۵-۱۳۷۱

۲-۵- عملکرد کمیسیون تعیین ارزش افزوده, کالای تولید شده در مناطق آزاد, تا پایان سه

ماهه اول سال ۱۳۷۶

۳-۵- ارزش سرمایه گذاری شرکتهای سرمایه گذاری شرکتهای سرمایه گذار خارجی به صورت

مشارکت در منطقه آزاد قشم, (تا پایان سه ماهه اول ۱۳۷۶)

۴-۵- تعداد و تناسب ترکیب نیروی انسانی تحت استخدام در قشم, ۱۳۷۵ و ۱۳۷۲

۵-۵- فهرست وضعیت درخواست های سرمایه گذاری چابهار

۶-۵- تعداد قراردادهای منعقد شده به تفکیک بخش ها در چابهار, ۱۳۷۵-۱۳۷۲

۷-۵- ارزش کالاهای وارده به چابهار, ۷۶-۱۳۷۱

۸-۵- واردات منطقه آزاد چابهار, به تفکیک گروههای کالایی, ۱۳۷۵

۹-۵- درصد ارزش گروه کالاهای وارده به منطقه آزاد چابهار به نسبت ارزش کل واردات در

سالهای ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵

۱۰۵- اشتغال ایجاد شده در چابهار, به تفکیک بخشهای مختلف, ۱۳۷۲-۱۳۷۵

۱-۷- مقایسه عملکرد مناطق آزاد کشورهای مورد بررسی در ارتباط با جذب FDI, صادرات و

ایجاد اشتغال ۱۹۹۲, ۱۹۹۰ و ۱۹۹۵